בס"ד

שתי הפנים למכת בכורות

(1) אחת מהמחלוקות הקלאסיות בין המהר"ל לראב"ע נמצאת בביאור דברי חז"ל הבאים;

[א] ילקו"ש ח"א סוף רמז א

אמר רבי עקיבא, אלו עשרים ושנים אותיות שבהן נתנה כל התורה... בשעה שבקש הקב"ה לבראות את העולם, ירדו ועמדו לפני הקב"ה. זה אומר לפניו, בי תברא את העולם. וזה אומר לפניו, בי תברא את העולם... וכן כל אות ואות. ואחרי כולן נכנס בי"ת, ואמר לפניו רבונו של עולם, רצונך שתברא בי את העולם, שבי אומרים בכל יום "ברוך ה' לעולם אמן ואמן". השיב הקב"ה, הן, "ברוך הבא בשם ה'". מיד קבלו הקב"ה, וברא בו את העולם בבי"ת, שנאמר "בראשית ברא".

(2) לכאורה חז"ל מבארים שהתורה החלה באות בי"ת, כי עם אות זו אומרים תיבת "ברכה". על כך תמה הראב"ע;

[ב] ראב"ע בהקדמתו לתורה

העולם נברא בבי"ת בעבור ברכה, ואם דבר כזה הרי (ישעיה כד, א) "בוקק ומבולקה", (ישעיה ה, ו) "ואשיתה בתה", (קהלת יב, ג) "ובטלו הטוחנות", (תהלים קמז, ב) "בל ידעום".

(3) המהר"ל שקבל על עצמו להורות את עומקם של דברי חז"ל, בא ליישב את קושית הראב"ע על חז"ל;

[ג] תפארת ישראל פל"ד

כי ראוי העולם שנברא בב', וזה כי הבי"ת בפרט הוא התחלת הרבוי, שהרי האל"ף אין בו רבוי, ואילו הבי"ת הוא התחלת הרבוי, והוא ברכה, ולפיכך מלת "ברך" כלם אותיות השניות, שהם לשון ברכה; הבי"ת באחדים, הכ"ף בעשיריות, הרי"ש במאות. שמן השני התחלת הרבוי, שהוא ברכה... וזה שאמר כי העולם נברא בבי"ת, מפני שהוא לשון ברכה... כי בריאת עולם הוא הרבוי שהוא מן השם יתברך ראוי שיהיה נברא בבי"ת שהוא התחלת הרבוי והברכה... אף כי שאר האותיות יש בהן רבוי יותר, מכל מקום הב' הוא התחלת הרבוי, כאשר היה בתחלת בריאת העולם התחלת הרבוי... הב' מפני שהיא מורה בצד עצמה ברכה שהיא התחלת הרבוי, ואם הב' הוא משמש לרע, מכל מקום דבר זה עצם הב', שהיא אות שני, שהשני הוא התחלת הרבוי, והוא עצם הברכה, ואף כי הב' משמש גם כן לרע, אין זה רק במקרה, ואין מה שבמקרה מבטל מה שבעצם... ובודאי הראב"ע בל ידעום דברי החכמים הנאמנים, כי דבריהם הם אמת בחכמה... אבל הב' לא בלשון לבד קאמר, אלא שהב' היא ברכה בעצם, שהיא התחלת הרבוי.

(4) בודאי שיש לנו לצרף לכאן את דברי המהר"ל ממקום אחר אודות מספר שנים;

[ד] דרך חיים פרק ג משנה ג

כי שנים הם מחולקים, ואין למספר זה מאחד כלל. ולפיכך לא תמצא מספר שנקרא לגמרי על שם רבוי כמו שנים במ"ם הרבוי. כי שנים תחלת הרבוי ולכך יבא מלת שנים במ"ם הרבוי.

(5) יש עוד תיבה בלשון הקודש המורכבת מן האותיות השניות, והיא תיבת "בכור", וכמבואר לפנינו;

[ה] נצח ישראל ס"פ טו

כי אותיות 'בכר' הכל שניים; הב' באחדים, הכ"ף בעשרות, הרי"ש במאות. ולכך אמר יעקב לעשו (בראשית כה, לא) "מכרה בכורתך לי", הוא עולם הבא, שהוא עולם שני.

(6) יש מהראשונים שמוסיפים שאותיות "בכר" אף מורות הלכה למעשה הנוהגת רק בבכור;

[ו] בעלי תוספות דברים כא, טז

בכור נוטל פי שנים, לפי שכל אותיות בכור כפולות, ועולות פי שנים.

(7) המשך חכמה אף מוסיף טעם להלכה זו;

[ז] משך חכמה שמות ד, כב

בני בכורי ישראל - □□□ □□□□ □□□□ □□ □□□□ □□□□ □□□ □□□□ □□□□ □□□ □□□□□, □□ □□□□□ □□□ □□□□□□ □□□□□□∀□ □□□ □□□□□□ □□□ □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□ □□□□ □□□□□□.

(8) אך דברי המשך חכמה טעונים ביאור, שמדוע זו סבה שהבכור יקבל כפול? אמנם הוא עשה את האב לאב, אך מדוע עשיה זו "שוה" כפל?

(9) אלא הם הם הדברים; המשך חכמה ביאר שהבכור הוא התחלת הרבוי [שעושה האב לאב], וכשם ש"שנים" הוא התחלת הרבוי, כך "התחלת הרבוי" הוא "שנים", ולכך דינו בכפל.

(10) **שאלה ראשונה;** מדוע אותיות "ברך" אינן מופיעות כסדר, ואילו אותיות "בכר" הן לפי הסדר?

(11) אע"פ ששאלה זו נראית שהיא צדדית ושולית, מ"מ אם נמצה את ענינה נעמוד על נקודה נפלאה.

[ח] רש"י שמות יב, יב

ועברתי - □□□□ □□□□□ □□□□□ □□□□□ □□□□□□□□ □□□ □□□□□□ □□□ □□□□ □□□□□ :

אעשה שפטים אני ה' - □□□ □□□□□ □□□ □□□ □∀□ □□□□:

(12) **שאלה שניה;** מדוע מכת בכורות נעשתה שלא על ידי שליח, הרי מלך בדרך כלל משתמש בשליחים, ומדוע כאן לא היו שלוחים, לעומת תשע המכות הראשונות?

(13) הנה ידוע שבתשע המכות הראשונות ישראל נצלו מבלי שיצטרכו לעשות דבר. שונה הדבר במכת בכורות, שכאן הוצרכנו להקריב קרבן פסח כדי להנצל. בביאור הבדל זה כתב המהר"ל כדלהלן;

[ט] גבורות ה' פ"ס

יש לשאול, הנה ראינו שהשם יתברך צוה בפסח על שום שפסח וכו'. והרי ראינו שלא היתה שום מכה מן המכות בישראל, ולמה תהיה מכה זאת יותר בישראל... דע כי לעולם היו המכות תמיד עולים ומתגברים, ומפני כך אין לתמוה אם לא היתה המכה בישראל בכל שאר המכות, שמדריגת ישראל יותר חשוב ויותר עליון במעלה, עד שלא היה כח במכה למשול בישראל. אבל כאשר הגיע למכת בכורות, שהיתה על ידי הקב"ה, שלא תוכל לומר שהיתה מדריגת ישראל חשוב כל כך שלא היה כח המכה להיות מושלת בישראל, שהרי המכה היה הקב"ה בעצמו, ולפי כבודו וגדלו היתה המכה בכל. ואם כן למה לא היתה המכה בבכורי ישראל? ולא היה זה כי אם בשביל זה כי ישראל הם לחלק הקב"הבעצמו, וכיון שנחשבים אל הסבה הראשונה, לא היה בהם המכה... ומפני קנין המעלה הזאת שהוא דבר חדוש שלא היה בכל המכות, צוה להקריב קרבן פסח, כי מאחר שלא היו ישראל אפשר להיות נצולים מן מכות בכורות כי אם על ידי שהם נחשבים של הקב"ה, והם לחלקו, צוה להם להקריב קרבן, כי באיזה ענין הם שלו, ומה הם צריכים לו, כי אם להקריב לפניו לעבוד לו, ובעבודה הם שלו. וכיון שבעבודה הם שלו, לכך לא הגיע להם מכת בכורות כלל.

(14) מבואר שהצורך בקרבן פסח היה כדי להנצל ממ"ב, ולולא כן היו ישראל בסכנה.

(15) **שאלה שלישית;** וכי יד ה' תקצר, הרי הקב"ה היה יכול לעשות שהמכה תפסח עלינו מבלי שנעשה דבר, וכפי שנעשה בשאר מכות, ומה העומק שיש כאן סכנה וצורך להנצל דוקא בדמות קרבן פסח?

(16) מצינו שמצות תפילין הוזכרה לראשונה בתורה בתוך פרשת בכור פעמיים;

[י] שמות יג, פסוקים ב, ט, טו, טז

(ב) קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא׃ (ט) וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ *וּלְזִכָּרוֹן*
בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בְיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ ה' מִמִּצְרָיִם׃

(טו) וַיְהִי כִּי הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג ה' כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ
לַה' כָּל פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה׃ (טז) וְהָיָה לְאוֹת עַל *יָדֶךָ*
וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרָיִם׃

(17) והנה בדרך כלל נכתב "לטוטפות בין עיניך", ואילו כאן נכתב בפעם הראשונה "**ולזכרון** בין עיניך". וכן בדרך כלל נאמר "על ידך", ואילו כאן בפעם השניה נכתב "על ידכה", ודרשו על כך חכמים;

[יא] מנחות לו:

קשירה בימין הנחה בשמאל... הנחה דבשמאל מנא ליה... רב אשי אמר מ"ידכה" כתיב, בה"י, יד כהה.

(18) **שאלה רביעית;** מדוע בפעם הראשונה נאמר "**לזכרון** בין עיניך" לעומת שאר מקומות שנאמר "לטוטפות"? וכן מדוע בפעם השניה נכתב "**ידכה**" [יד שמאל], לעומת שאר מקומות שנכתב "ידך"?

[יב] תפילת ערבית

הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם. וַיּוֹצֵא וכו'.

[יג] תפילת שחרית

כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרָגְתָּ. וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ.

(19) נמצא שיש חסר ויתר; עברה והעדר גאולת בכורות. בערבית, גאולת בכורות והעדר עברה בשחרית.

(20) **שאלה חמישית;** מדוע בתפילת שחרית הוזכרה גאולת בכורי ישראל ["ובכורך גאלת"], ולא בתפלת ערבית?
(21) וכן מדוע בתפלת ערבית הוזכרה "עברה", ולא הוזכרה בתפלת שחרית?

(22) מצינו במכת בכורות שהיו לה שתי התראות;

[יד] שמות ד, פסוקים כב, כג

(כב) וְאָמַרְתָּ אֶל פַּרְעֹה כֹּה אָמַר ה' בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל׃ (כג) וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה
אָנֹכִי הֹרֵג אֶת בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ׃

(23) ושוב נאמר;

[טו] שמות יא, פסוקים ד (רש"י), ה

(ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם׃
□□□□□ □□□□ □□□□ □□□□□ □□ □□□□□ □□ □□□□ □□□□□ □□□□□□□ □□ □□□□□
□□□□ □□□□.
(ה) וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרֵחָיִם וגו'׃

(24) הרי שפרעה הותרה גם בסמוך למכה עצמה, בנוסף להתראה שנאמרה כבר מתחילה.

(25) **שאלה ששית;** מהו הצורך בהתראה הראשונה המרוחקת כל כך מהמכה עצמה?

(26) הנה מצינו ישראל נקראים "בכור" לה'. אך ישראל באו לעולם לבסוף, לאחר שבעים האומות, וכמבואר לפנינו;

[טז] גו"א בראשית פ"א אות ז

אין דבר נברא באחרונה רק ישראל, שהרי לא היתה אומה אחרונה לישראל, כי אדום ומואב נעשו לאומות קודם לישראל, וישראל באחרונה... וכן ישראל שיצא באחרון מן כל הנבראים, והם שלימות כל העולם, וכאשר יצאו ישראל אז היתה שלימות כל עולם, ואז עמדה הבריאה, כי כבר הגיע התכלית והשלימות... ובשביל כך היה דבר בישראל שלא היה בכל האומות, כי לא תמצא אומה באחרונה כמו ישראל, מורה על שישראל הם משלימים כל העולם, ולפיכך הם באחרונה. ובדבר זה יתבאר מה שאמרו חכמים (יבמות סא.) 'אתם קרוים אדם', שהרי ישראל דומים אל האדם, שכל הבעלי חיים נבראו בראשונה והאדם באחרונה, לומר שהאדם משלים הכל, וכן כל האומות נבראו ראשונה וישראל באחרונה, ודברים נסתרים הם ונפלאים מאד.

(27) **שאלה שביעית;** הואיל וישראל יצאו לאחרונה, מדוע הם נקראים "ראשית"?

---

(28) המפתחות לענין זה נמצאים בדברים שביאר הפחד יצחק בנוגע לקדושת בכורה;

[יז] פחד יצחק פסח, מאמר עד

ונמצא לנו בזה עומק מיוחד הטמון בתוכן סוג הקדושה שנתגלה לנו במכת בכורות. דהלא רואים אנו דאע"פ שקדושת הבכורה בתורת מצוה אינה נוהגת אלא בפטר רחם, מ"מ עצמיותה של קדושה זו מתיחסת היא לכלליות ישראל. דמקרא מפורש הוא בתורה [שמות ד, כב] "בני בכורי ישראל". וכשם שקדושת פטר רחם בישראל מושרשת היא במכת בכורות; כמו כן קדושת בכורה של כלליות ישראל מושרשת היא במ"ב. שהרי כך נאמר לפרעה "בני בכורי ישראל וגו' אנכי הורג את בנך בכורך". והנה קדושת הבכורה של כלליות ישראל שנויה היא בסגנון נביאים בלשון "ראשית". [ירמיה ב, ג] "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו". ונמצא דקדושת הבכורה של כלליות ישראל אינה בנויה על זמן הופעתה בעולם, מפני שאדרבה, הופעתה של כנסת ישראל בעולם באה היא דוקא לאחר הופעתם של שבעים אומות. אלא שקדושת הבכורה של כנס"י בנויה היא על שם <u>ראשית המחשבה</u> של בריאת העולם, "בראשית ברא" בשביל ישראל שנקראו ראשית. ובודאי שאין הכוונה כאן שעובדת ההופעה האחרונה היא מחולקת מן עובדת המחשבה הראשונה. אלא שאדרבה, כך הוא הדין; "סוף מעשה במחשבה תחילה", ודוקא משום דבמחשבה היתה הופעתם של ישראל בראשונה, דוקא משום כך היתה הופעתם בפועל ממש באחרונה. באופן שתוכן קדושת הבכורה של כלליות ישראל בנוי על יסוד המשפט "סוף מעשה במחשבה תחילה".

(29) כן מבואר בדבריו הקצרים של המהר"ל, ובמדרש;

[יח] גו"א בראשית פ"א אות ז

ובשביל כך נקרא גם כן ישראל "ראשית" (ירמיה ב, ג), כי התכלית הוא ראשית המחשבה.

[יט] ב"ר א, ד

בראשית ברא אלקים. ששה דברים קדמו לבריאת העולם, יש מהן שנבראו, ויש מהן שעלו במחשבה להבראות. התורה והכסא הכבוד נבראו... האבות <u>וישראל</u> ובית המקדש ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות.

(30) נמצא שקדושת הבכורה של ישראל בנויה על היות ישראל "ראשית המחשבה", **ומיושבת השאלה השביעית.**

(31) נמשיך עם דברי הפחד יצחק;

[כ] פחד יצחק שם

ובהתאם לעצם מהותה של קדושת הבכורה של כלליות ישראל בא גם הגלוי של קדושה זו במהלך "סוף מעשה במחשבה תחילה". ודוקא מפני שמ"ב היתה "סוף מעשה", דוקא מפני כך נשתלשלה מראשית המחשבה. ומפני כך באה ההתראה עליה לפני שהתחילה פרשת המכות. מפני שמהלך גלויה של קדושה זו נטבע באותה המטבע הטבועה בעצם מהותה של קדושה זו, והבן היטב.

(32) כדי להורות על הקדושה העומדת להתחולל כאן, לכך משה הודיע על כך לפרעה בראשית תפקידו, כדי שההתראה על מ"ב תהיה תואמת למהות קדושת הבכורה בישראל. ומהו הצורך בהתראה נוספת סמוך למכה?

[כא] פחד יצחק שם

אמנם כל זה הוא רק מצד הפנים המיוחדות של מ"ב, בהיותה שורש לקדושת הבכורה. אבל מאידך גיסא הרי יש למ"ב פנים משותפות עם שאר המכות בהיותה נמנית כאחת מהן. וכן הוא אומר "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וגו'". וכאן כלולה מ"ב בין שאר המכות, שעל כולן הוא אומר "דן אנכי". ומצד זה גם לפניה קדמה התראה סמוך לה מלבד ההתראה הראשונה של "הנה אנכי הורג את בנך בכורך", כדרך שבאו ההתראות בכל המכות סמוך להן.

ונמצינו למדים דמכת בכורות משמעות כפולה יש בה; עשיית דין במצרים, וכן שורש לקדושת בכורה.

(33) צרף לכאן את דברי המהר"ל;

[כב] גו"א בראשית פט"ו אות טז

"דן אנכי" פירש רש"י "בעשר מכות". פירוש דאינו מלשון דין, דלא מצינו שהביא הקב"ה אותם בדין, אלא רוצה לומר "דן" שיעניש אותם. ומה שכתוב לשון "דן", שהוא רמז על י' מכות, שהראשונה דם (שמות ז, כ), והעשירית - "נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים כו'" (שם יא, א), ולכך פירש רש"י 'בעשר מכות', ולא פירש סתם - במכות:

(34) הרי שתיבת "דן" מורה גם על מכת בכורות, ומצד זה מ"ב שייכת לשאר המכות, ויוצרת עמהן את תיבת "דן".

(35) לכך היתה התראה כפולה במ"ב כנגד שתי הפנים של מ"ב; קדושת בכורה [התראה ראשונה], ודין למצרים [התראה שניה]. **ומיושבת השאלה הששית.**

(36) ומכאן הביאור בשנויי הלשון שבין תפילת ערבית לשחרית אודות מכת בכורות. ורק נקדים את ההלכה הבאה;

[כג] בן איש חי פרשת פקודי

כיון דבלילה הוא שליטת הדינים, לכך נתקן לומר פסוק [תהלים עח, לח] "והוא רחום" קודם קריאת שמע וברכותיה דתפילת ערבית בחול דוקא... ולכן אין אומרים פסוק "והוא רחום" אלא רק בחול, אבל בערבית דשבת, אסור לומר פסוק זה כאן... שנתקן בשביל שליטת הדינים, אסור לאומרו בשבת, כי בשבת אין שליטת הדינים

(37) הרי שהלילה הוא "שליטת הדינים", לעומת היום שהוא הנהגת חסד, וכמבואר בהמשך דברי הפחד יצחק;

[כד] המשך פחד יצחק שם

וכאן הגענו למקום שבו מתחלקים הם שני צדדי המטבע כל אחד בפני עצמו. והנה איתא בגמרא דברכות [יב.] דק"ש של שחרית הן על שם הפסוק [תהלים צב, ה] "להגיד בבוקר חסדך". ואילו ברכות ק"ש של ערבית הן ע"ש הפסוק [שם] "ואמונתך בלילות". דבלילה שהוא זמן שליטת הדינים, הדיבורים הם דיבורים של אמונה. ואילו בבוקר שהוא זמן שליטת החסד, הדיבורים הם דיבורים של הגדת חסדים. ובהתאם למבואר לעיל, הנה אותם פנים משותפות של מ"ב עם שאר המכות כלולות במאמר של "דן אנכי", הם הם הפנים של מכה זו הטבועים במטבע ברכות ק"ש של ערבית. מה שא"כ בברכות ק"ש של שחרית, שהפנים של מ"ב הטבועות בהן הם דוקא הפנים המיוחדות של מכה זו בהיותן שורש לקדושת בכורה. ומפני כך דווקא בשל ערבית באה היא ההדגשה על העברה של המכה, "המכה בעברתו כל בכורי מצרים. שכן עשיית דין במצרים היתה בעברה. אבל בשל שחרית נשמטה הדגשה זו, מפני ששם נזכרה מכה זו בתור שורש של קדושת בכורה, וממילא אין שם מקום לעברה.

(38) לכך בערבית יש "עברה" [אותיות "הערב"], ובשחרית אין "עברה".

(39) וממילא גם מיושבת הקושיא הנוספת שהיתה לנו בנוסח התפלה, וכמבואר לפנינו;

[כה] המשך פחד יצחק שם

דוק ותמצא, כי בשל שחרית מעמידים לעומת מ"ב של מצרים את קדושת הבכורה של ישראל "בכוריהם הרגת ובכורך גאלת". ואילו בשל ערבית נשמט ה"זה לעומת זה" של מ"ב. ופנים המשותפות של מ"ב עם שאר המכות אין כאן ה"זה לעומת זה" של קדושת בכורה. והם הם הדברים שנתבארו לנו בזה, כי בפנים המשותפות של מ"ב עם שאר המכות אין כאן ה"זה לעומת זה" של קדושת הבכורה. והבן.

(40) כשם שאין "זה לעומת זה" בשאר מכות, כך אין במ"ב בפנים של דין, ולכך בלילה אין ענין להזכיר קדושת הבכורה של ישראל. **ומיושבת השאלה החמישית.**

(41) כאן משתזרת מצות תפילין עם קדושת בכורה;

[כו] רמב"ן שמות יג, טז

ואמר "ולזכרון בין עיניך", שיונחו במקום הזכרון בין העינים שהוא <u>ראשית המוח</u>, והוא תחלת הזכרון.

(42) וכתב על כך הפחד יצחק;

[כז] פחד יצחק פסח, מאמר סב

מקום הזכרון הוא ראשית המוח. כלומר, כשם שיש בכורה בעולם, יש בכורה בשכל... וכוונת הרמב"ן בזה היא לתת טעם על אמירתה של מצות תפילין בתוך מאמר מצות קידוש בכורה. וכשם דראשית הולדות קדוש לענין פדיון, כמו כן ראשית המוח קדוש לענין תפילין.

(43) וכך נאה ויאה; משום שקדושת הבכורה בישראל היא על שם ראשית המחשבה של ה', לכך כאן נמצא הצד השוה בין קדושת בכורה למצות **תפילין של ראש**, ששניהם שייכים ל"ראשית המחשבה". לכך דוקא כאן התפילין של ראש נקראים על שם הזכרון ["**לזכרון** בין עיניך"], שהוא ראשית המוח. וזו הפעם הראשונה שתפילין הוזכרו.

(44) ואילו הפעם השניה הוזכרו התפילין בקשר לדין המצריים, ועל כך מורה **תפילין של יד**, וכמבואר בקרא.

(45) באופן, **שתפילין של ראש הם כנגד הפנים הראשונות של מ"ב ["ראשית"], ואילו תפילין של יד הם כנגד הפנים השניות של מ"ב ["דין"].** לכך דוקא בפרשה השניה נכתב "ידכה" להורות על הדין למצרים, שהוא כידוע בשמאל [ראה רבינו בחיי שם]. **ומיושבת השאלה הרביעית.**

(46) נמצא שבזמן מכת בכורות חוזרת הבריאה לנקודת ההתחלה שלה, שהיא ה"ראשית" של הבריאה;

[כח] בשם הגר"א

רמז "בראשית" לפדיון בכור, והוא נרמז בראשי תיבות "בן ראשון אחר שלשים יום תפדה".

(47) ומ"ב כנגד המאמר "בראשית" [גב"ה פנ"ט]. והרי באותה ראשית רק היתה אחדות ה', ולא נברא אחר;

[כט] רש"י בראשית א, ה

יום אחד - □□□ □□□ □□□□ □□□□□ □□□ □□ □□□□□ □□□ □□□□□□∀ □□□ □□□□□□ □□□□ □□□□□□□ □□□□ □□□□□□ □□□□□□∀ □□□□□□∀ □□□□□□∀ □□□□□□∀,
□□□ □□□ □□□□∀, □□□ □□□□ □□□□∀□ □□□□ □□□□□□□, □□□ □□□□□ □□□□□□□ □□
□□□ □□, □□ □□□□□ □□□□□:

(48) לכך במ"ב ישראל היו בסכנה. ואין בזה "היד ה' תקצר", כי ברור הוא שבלילה הזה שאין שום מציאות אחרת מלבד ה', ואין לשום בריאה זכות קיום מצד עצמו, ובטרם הקרבת קרבן פסח ישראל חיים מצד עצמם, ולא מצד ה', ולכך היו גם היו בסכנה שאין עצה אחרת לנצל ממנה, **ומיושבת השאלה השלישית.**

(49) ומעתה נבין היטב מדוע אין שליח במכת בכורות, כי בודאי עד כמה שנוגע ל"דן אנכי" אין מקום לחלק בין מ"ב לשאר מכות, וכפי ששאר מכות נעשו על ידי שליח, כך גם מ"ב היתה יכולה להעשות על ידי שליח. אך הפנים של קדושת בכורה אינן יכולות להעשות על ידי שליח, וכמבואר לפנינו;

[ל] המשך פחד יצחק שם

ממקור זה נובע מאמרם שבמ"ב נתגלה הענין של "אני ולא שליח". והיינו משום שהמכה הזו הוציאה לאור את קדושת הבכורה הבנויה על המהלך של "סוף מעשה במחשבה תחילה". וממילא, כשם שבתחילת המחשבה התקיימה ההופעה שלא ע"י שליח, שכן אין שליח למחשבה. כמו כן, בסוף מעשה המשתלשל ממחשבה זו, התקיימה ההופעה בבחינת "בכבודו ובעצמו", "אני ולא השליח", והבן.

(50) וביתר ביאור; במ"ב לא יכול להיות שליח, כי בשלב "ראשית" אין עדיין מלאכים, **ומיושבת השאלה השניה.**

(51) ומעתה נישב מדוע בתיבת "ברך" אין התיבות כסדר. המהר"ל עמד על כך בהקשר אחר ומניח יסוד בלשה"ק;

[לא] גו"א דברים פ"ז אות ט

בכל מקום לא בא השם שנעשה מן הפעל כסדר האותיות, שכן תמצא "שמואל" (ש"א א, כ) על שם "מה' שאלתיו" (שם), והרי המ"ם היא בתוך התיבה... וכל זה כדי לדעת שהוא שֵם, ולא תאמר שהוא פעל, ולפיכך החליפו ונתנו המ"ם בתוך התיבה, ושוב ליכא למטעי.

(52) ובמקום אחר ביאר המהר"ל יותר את דבריו;

[לב] גו"א ויקרא פט"ז אות יד

דרך השמות שהם שמות העצם ונגזרים מדבר, שאין המלה נשארת כמו שהיתה מקודם, כדי להבדיל בין שמות התואר ושמות העצם... והטעם הוא ששם העצם לא נכתב השם רק במעורב, לפי ששם העצם אינו נראה בו הטעם שנקרא עליו כך במפורש כמו שהוא בשם התואר. לפיכך לא נכתב בשם העצם כסדר,
כי הענין אשר נקרא עליו אינו נגלה כמו שאר שם התואר.:

(53) פירוש הדבר; השלב העובר מהמחשבה עד למעשה מטשטש את עקבות המחשבה האמורים להמצא בתוך עולם המעשה. והואיל ואין המחשבה ניכרת בהבלטה בתוך המעשה, לכך אותיות "ברך" הן שלא כסדר, כי אין אנו רואים בברכה שקבל האדם את המחשבה שהיתה בנתינה זו.

(54) שונה הדבר בתיבת "בכור", שכל ענינו של "בכור" מורה גם על ראשית המחשבה, וכמבואר בקדושת הבכורה של ישראל, לכך אותיות "בכור" הן לפי הסדר, כי כאשר הנך נמצא בעולם המחשבה המהלך הוא נהיר וברי, ואין בו שום טשטוש, ולכך אין צורך בערבוב האותיות. **ומיושבת השאלה הראשונה.**